

BIOMOLEKULÁRIS SZERKEZETI DINAMIKA

KELLERMAYER MIKLÓS

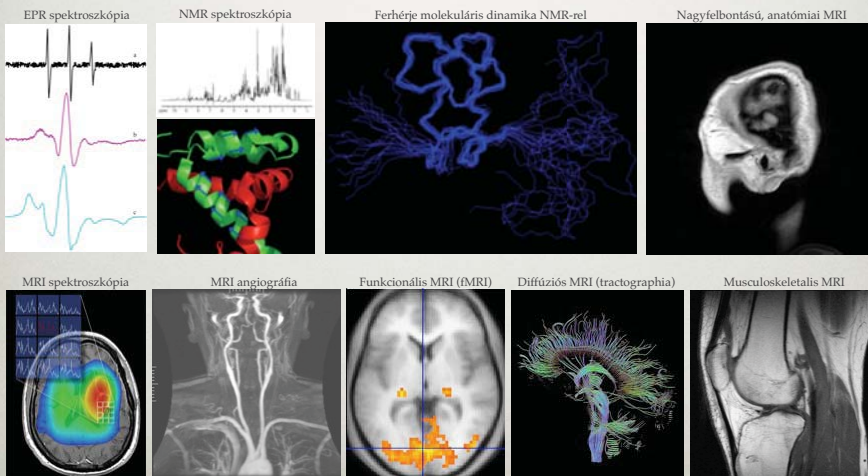
KÍSÉRLETEK, MÉRÉSEK CÉLJA

- Biomolekuláris **szerkezet** és
- **működés** pontosabb megismerése (folyamatok, állapotok, átmenetek, kölcsönhatások, stb.)

“RÁDIÓSPEKTROSKÓPIÁK”:

FORRADALMASÍTOTTÁK A FIZIKÁT, KÉMIÁT, BIOLÓGIÁT ÉS ORVOSTUDOMÁNYT

- Elektronspin rezonancia (ESR, elektron paramágneses rezonancia - EPR)
- Mágneses magrezonancia (NMR, MRI)

ATOMI, MOLEKULÁRIS RENDSZEREK ELEMÍ MÁGNESKÉNT VISELKEDHETNEK

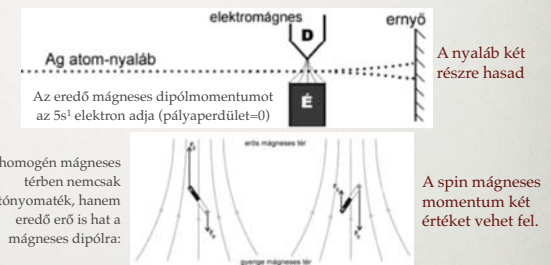
Stern-Gerlach kísérlet (1922)

Otto Stern
(1888-1969)

Walther Gerlach
(1889-1979)

Mágneses magrezonancia (“nuclear magnetic resonance”, NMR) Nobel-díj, 1952

Isidor Rabi
(1898-1988)

Felix Bloch
(1905-1983)

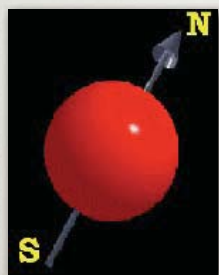

Edward Mills Purcell
(1912-1997)

Mágneses rezonancia: Mágneses térbe helyezett minta általi, rezonancia-abszorpció jellegű elektromágneses energia elnyelés.

EREDŐ SPINNEL RENDELKEZŐ RENDSZEREK: ELEMI MÁGNESEK

- Elemi részecskék (p, n, e) saját *spin*nel rendelkeznek.
- Az elemi részecskék száma és bizonyos rendező elvek (pl. Pauli-elv) szerint a rendszerben *eredő spin* léphet fel.
- Atommag: páratlan tömegszám - feles magspin (^1H , ^{13}C , ^{15}N , ^{19}F , ^{31}P); páros tömegszám, páratlan rendszám - magspin egész; páros tömegszám és rendszám - magspin zérus.
- Elektron: eredő elektronspin stabil párosítatlan elektront tartalmazó rendszerekben (pl. szabad gyökök).
- Töltés és eredő spin miatt *mágneses momentum* lép fel.

Pörrgettyűmodell

Mágneses momentum:

$$M_N = \gamma_N L$$

γ_N = atommag giromágneses hányadosa (mágneses momentum és perdület aránya)

L = magspin ($L = \sqrt{l(l+1)}\hbar$), ahol l = eredő spinkvantumszám.

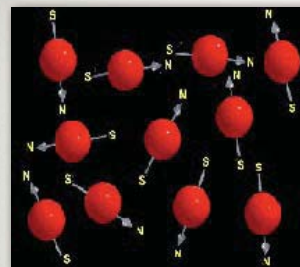
Elektronspin mágneses momentuma:

$$M_e = -g\mu_B \sqrt{S(S+1)}$$

g = elektron g -faktora (a mágneses momentum és giromágneses hányados kapcsolatát leíró dimenzió nélküli arányszám)

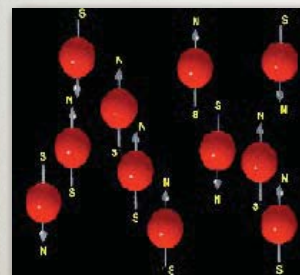
μ_B = Bohr magneton (az elektron mágneses dipólmomentumának egysége)

S = spinkvantumszám

Mágneses tér hiányában:
elemi mágnesek orientációja random

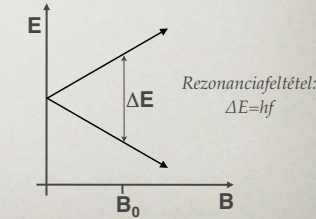
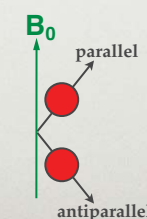
Paramágnesség: külső mágneses tér hatására fellépő mágnesezettség (mágneses dipólok orientációja).

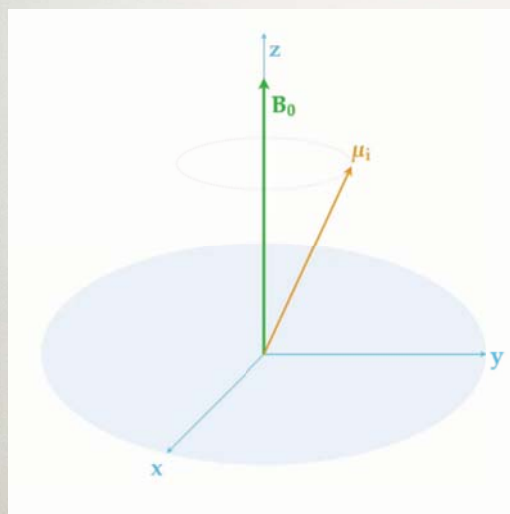
Mágneses térben:

elemi mágnesek orientálódnak

energiaszintek felhasadnak

PRECESSZIÓ

Pörrgettyűmodell szerint -
Precessziós vagy
Larmor frekvencia:

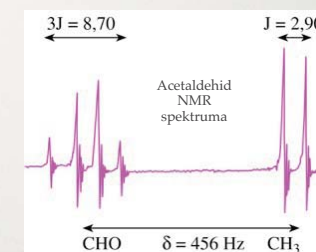
$$\omega_0 = \gamma B_0$$

Rezonanciafeltétel:

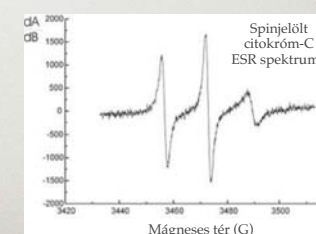
$$\Delta E = \frac{h\omega_0}{2\pi}$$

NMR ÉS EPR SPEKTROSKÓPIA

- NMR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása frekvencia függvényében.
- "NMR-vonal" görbe alatti területe az abszorbeáló atommagok számával arányos.
- Elektronfelhő (i.e., annak szerkezete) befolyásolja a lokális mágneses teret: frekvenciafeltétel elhangolódik ("kémiai eltolódás"). Kémiai szerkezetmeghatározás lehetősége.

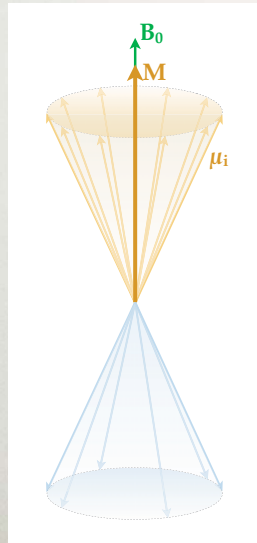

- EPR spektrum: elnyelt elektromágneses sugárzás intenzitása a mágneses tér függvényében.
- NMR-énél alacsonyabb mágneses tér, de nagyobb elektromágneses sugárzási frekvenciák (mikrohullám).
- Spin-jelölés: stabil párosítatlan elektront tartalmazó vegyülettel való jelölés.
- Mozgási (rotációs) sebességek mérése a 10^{-4} - 10^{-2} s időtartományban.

MAKROSKÓPOS MÁGNESEZETTSÉG KÜLÖNBÖZŐ ENERGIASZINTEKEN SPINTÖBBLET MIATT

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágneszettség

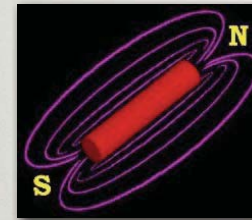
Alacsony energia állapot
proton esetében parallel

Magas energia állapot
proton esetében antiparallel

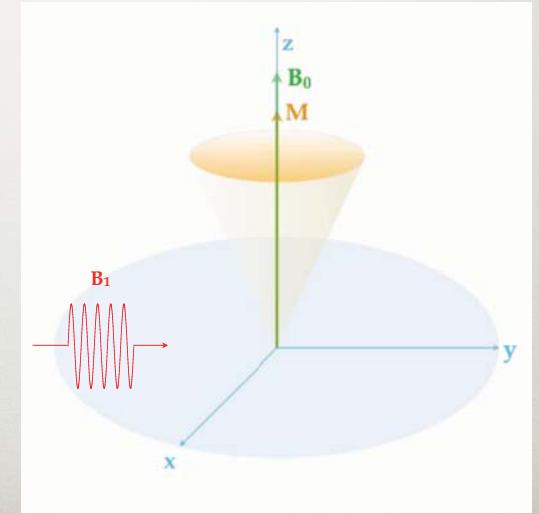
GERJESZTÉS

RÁDIÓFREKVENCIAÁS ELEKTROMÁGNESES SUGÁRZÁSSAL

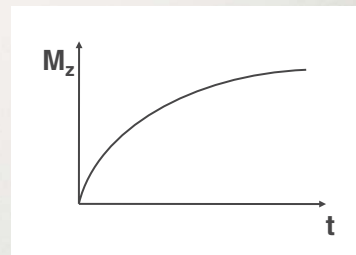
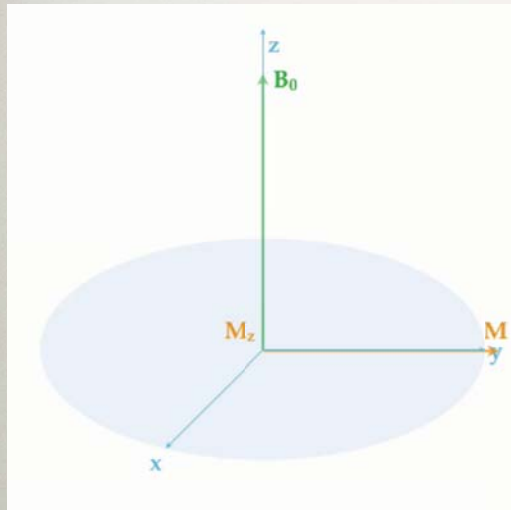
Rezonancia feltétel: Larmor frekvencia

B_0 = mágneses tér
 M = makroszkópos mágneszettség
 B_1 = besugárzott rádiófrekvenciás elektromágneses tér

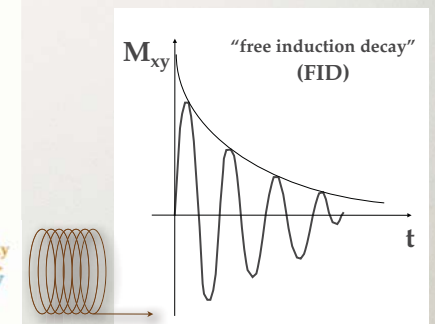
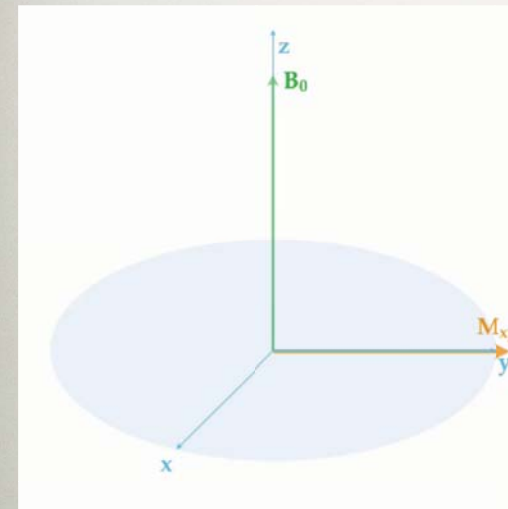

SPIN-RÁCS RELAXÁCIÓ T1 VAGY LONGITUDINÁLIS RELAXÁCIÓ

T1 relaxációs idő:
elemi mágnes (proton) és
környezete közötti kölcsönhatásra utal

SPIN-SPIN RELAXÁCIÓ T2 VAGY TRANZVERZÁLIS RELAXÁCIÓ

T2 relaxációs idő:
elemi mágnesek (protonok)
közötti kölcsönhatásra utal

MRI: NON-INVÁZÍV “TOMOGRÁFIÁS” MÓDSZER

MRI:

AZ EMBERI TEST MAKROSKÓPOS
MÁGNESEZETTSÉGÉT HOZZA LÉTRE

Raymond V. Damadian
(1936-)

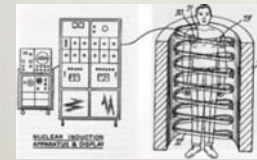
Nobel-díj (2003)

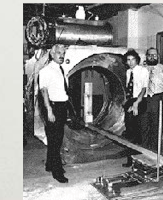
Paul C. Lauterbur
(1929-)

Peter Mansfield
(1933-)

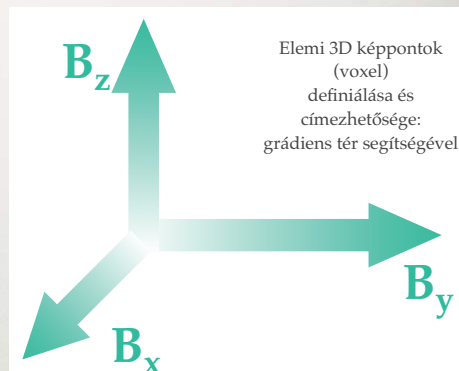
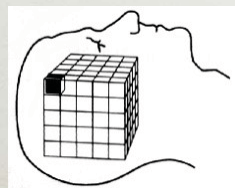
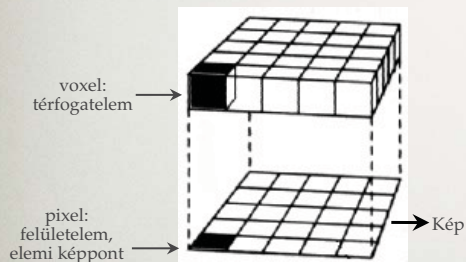

Ábra Damadian szabványügyi bejelentéséből

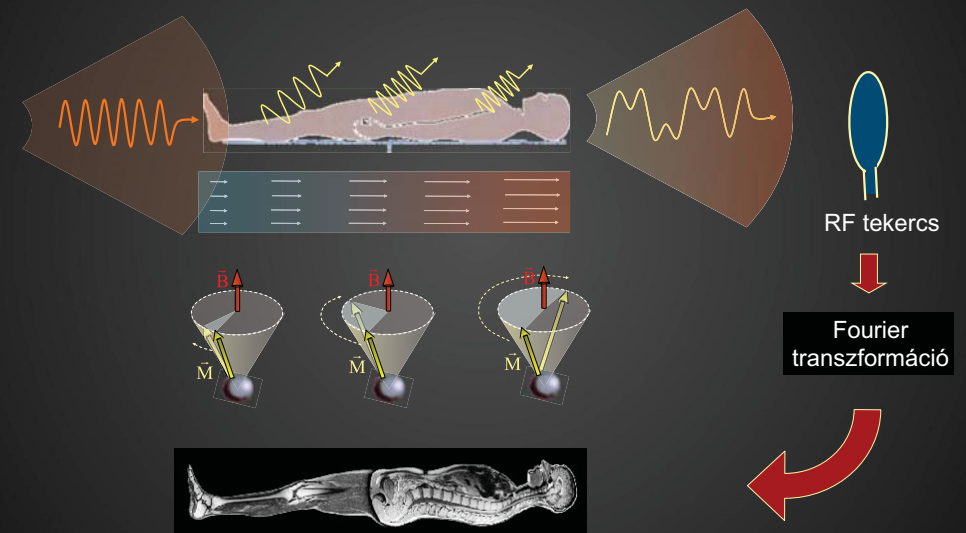

“indomitable”: “a rettenthetetlen”

MRI KÉPALKOTÁS I: TÉRBELI FELBONTÁS

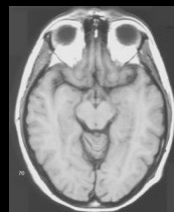
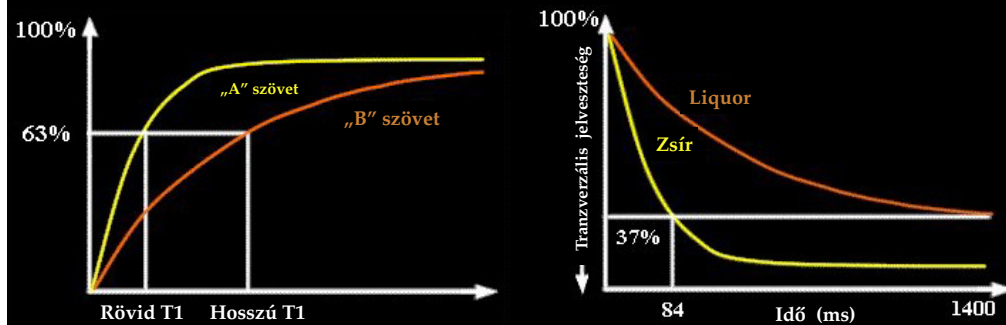

NMR JEL TÉRBELI KÓDOLÁSA: A PRECESSZIÓ FREKVENCIAVÁLTOZÁSÁRA ÉPÜL

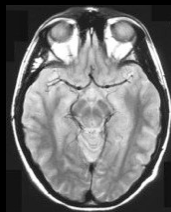

MRI KÉPALKOTÁS II:

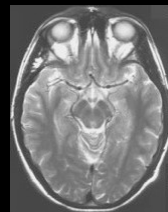
SZÍNFELBONTÁS (KONTRASZT) RELAXÁCIÓS IDŐK ALAPJÁN

T1-súlyozás

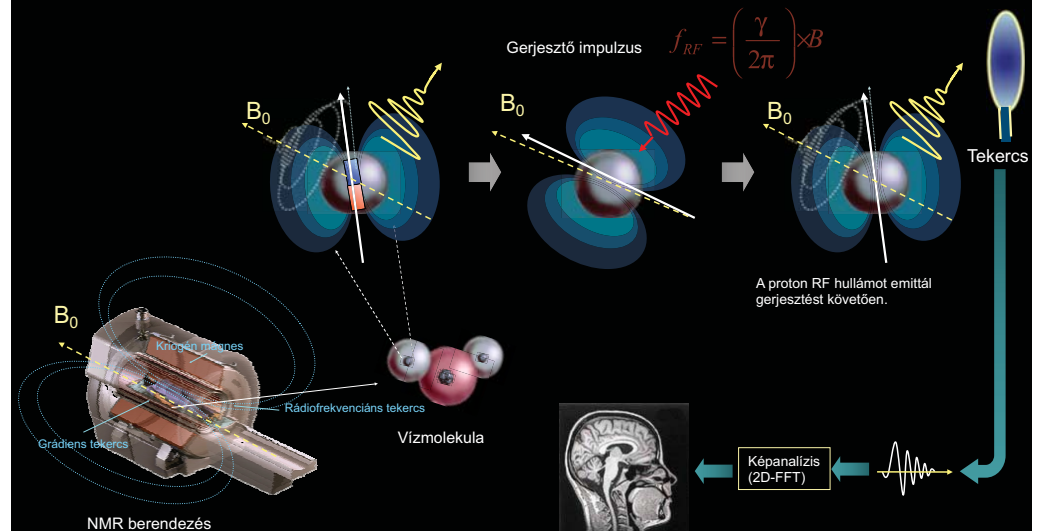

protonsűrűség-súlyozás

T2-súlyozás

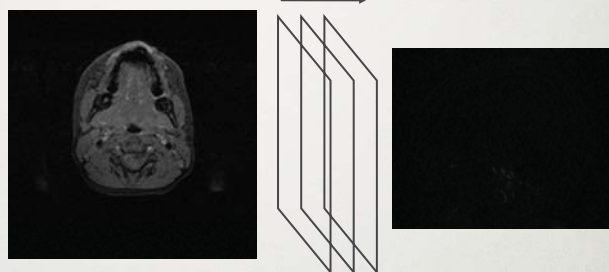
MRI ÖSSZEFOGLALÁS

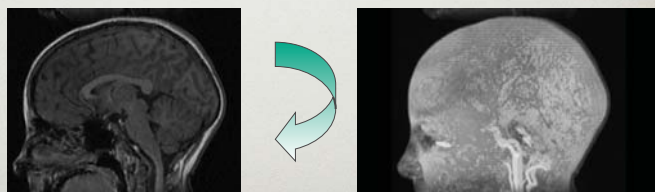
MRI:

KÉPI INFORMÁCIÓ MANIPULÁLÁSA I

Újrászeletelés
merőleges síkban

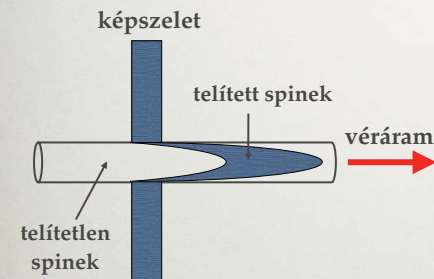

Térbeli projekció
(„volume rendering”)

MRI:

NON-INVAZÍV ANGIOGRÁFIA

MRI MOZGÓKÉP

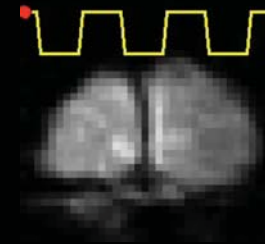
NAGY IDŐFELBONTÁSÚ FELVÉTELEK ALAPJÁN

Aortabillentyű nyílása-záródása

FUNKCIONÁLIS MRI (FMRI)

ÉLETTANI FOLYAMATTAL SZINKRON FELVETT
NAGY IDŐFELBONTÁSÚ KÉPSOROZAT

Villogó fény hatása a látókéregre

SZUPERPONÁLT MRI ÉS PET KÉPSOROZAT

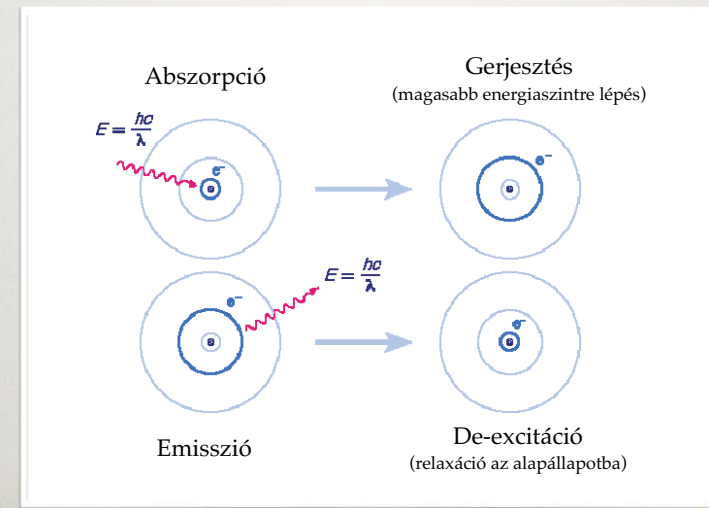
PET aktivitás: szemmozgatás során
Térbeli rekonstrukció

FÜGGELÉK: FRET

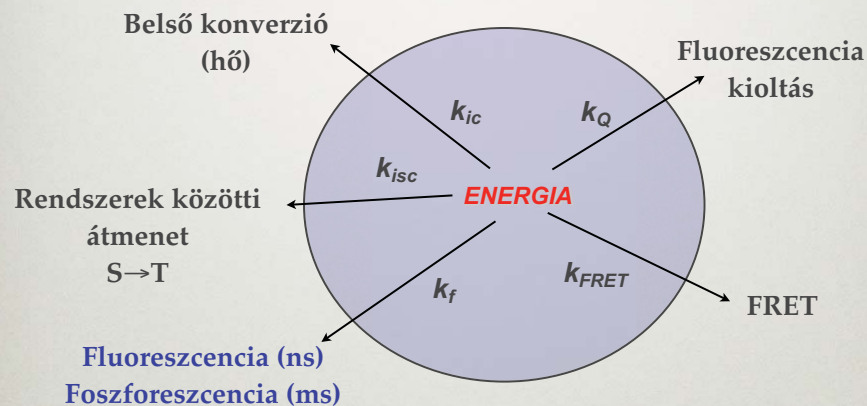
LUMINESZCENCIA

- Gerjesztett állapotból fényemisszióval járó relaxáció
- A hőmérsékleti sugárzáson felül kibocsátott sugárzás
- “Hideg fény”
- Fluoreszcencia és foszforeszcencia

A LUMINESZCENCIA LÉPÉSEI

GERJESZTÉS SORÁN ELNYELT ENERGIA SORSA

Sugárzásos v. nem sugárzásos átmenetek!

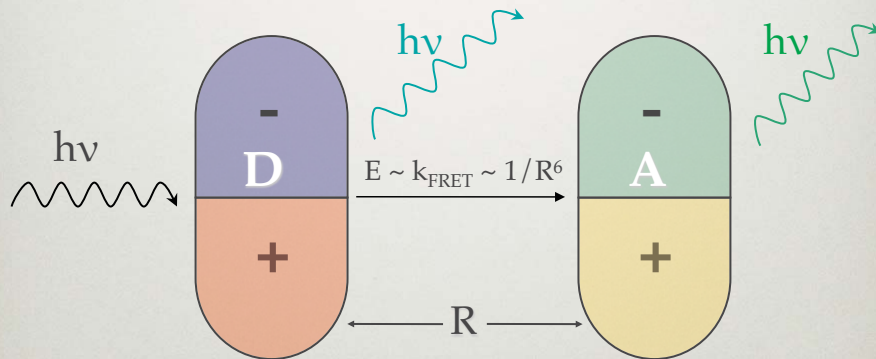
FLUORESZCENCIA REZONANCIA ENERGIA TRANSZFER

Általánosan:

- A gerjesztett állapotban lévő molekula (*donor*), valamint egy megfelelő spektroszkópiás követelményeket kielégítő molekula (*akceptor*) között *dipól-dipól* kölcsönhatás révén, *sugárzás nélküli* energiaátadás formájában jön létre.
- Fluoreszcencia Rezonancia Energia Transzfer (FRET): ha az energiatranszfer szereplői fluorofórok.

FRET

- A gerjesztett donor relaxációjához hozzájárul az akceptor molekula emissziója!

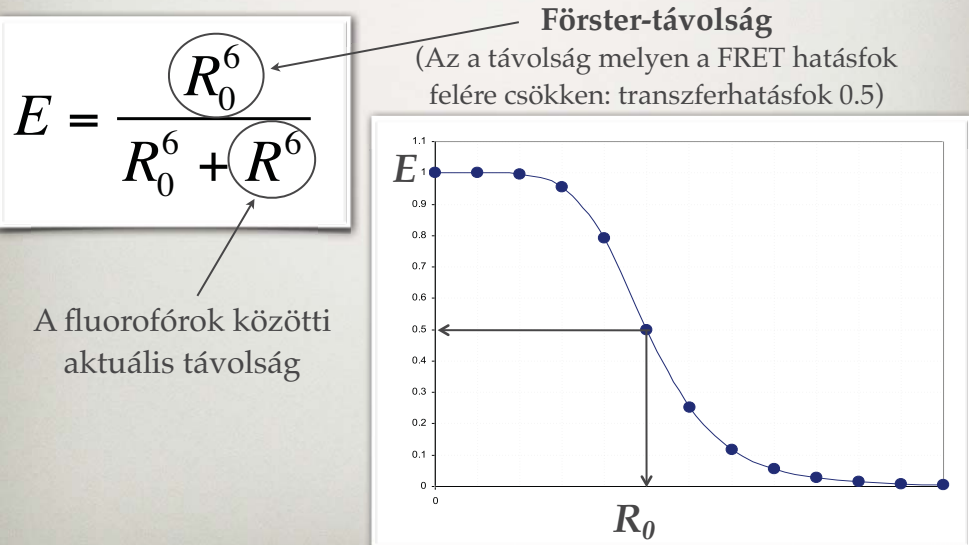

A FRET FELTÉTELEI

- Fluoreszcens donor és akceptor molekula.
- A donor és akceptor molekula közötti távolság (R) 2-10 nm!
- Átfedés a **donor** emissziós spektruma és az **akceptor** abszorpciós spektruma között.

A FRET TÁVOLSÁGFÜGGÉSE

A FRET ALKALMAZÁSA

- Molekuláris mérőszalag:** távolságmérés a nm-es (10^{-9}m) tartományban.
- Nagyon érzékeny!
- Alkalmazás:**
  - Molekulák közötti *kölcsönhatások* tanulmányozása.
  - Molekulákon belüli *szerkezeti* változások tanulmányozása.